

David Schaffer/KOTO

TAALGERICHTE VAKDIDACTIEK

De basis ligt in de lerarenopleidingen

Taalgericht vakonderwijs is vijftientig jaar geleden in Nederland geïntroduceerd als didactiek om leerlingen bij het leren in alle vakken te ondersteunen via aandacht voor schooltaal en vaktaal. Maar bereiden lerarenopleidingen toekomstige leraren wel voldoende voor op het geven van taalgericht vakonderwijs?

CINDY KUIPER & MAAIKE HAJER

Het belang van taal als basisvaardigheid in het onderwijs is misschien wel groter dan ooit, net als de zorgen hieromtrent (Inspectie van het Onderwijs, 2023; Meelissen et al., 2023). Steeds meer scholen zien dat hier een taak voor het hele team ligt: door alle vakken en schooltypen heen kunnen basisvaardigheden aandacht krijgen. En dat zal zelfs moeten: leerlingen kunnen in het onderwijs immers niet zonder schooltaal en vaktaal. Het vermijden van lastige taal in schoolvakken is geen vruchtbare aanpak, want leerlingen zullen bij bijvoorbeeld aardrijkskunde en economie ook informatie uit teksten moeten leren halen, mondeling moeten redeneren bij geschiedenis refererend aan bestudeerde

bronnen, of verslagen moeten schrijven bij scheikunde-proeven. Dat vergt een vakspecifiek taalgebruik waar ze door de jaren heen in kunnen worden ingevoerd door een taalbewuste vakdocent.

We weten inmiddels hoe niet alleen docenten Nederlands en moderne vreemde talen, maar juist ook vakdocenten zelf leerlingen bij de ontwikkeling daarvan kunnen helpen. De didactiek van taalgericht vakonderwijs is daar de sleutel voor:

In taalgericht vakonderwijs worden naast vakdoelen ook taaldoelen geformuleerd. Het onderwijs dat leerlingen daarheen leidt is contextrijk, geeft ruime mogelijkheden tot interactie en biedt taalsteun. (Hajer & Meestringa, 2020)

Een mooi voorbeeld is het opnemen van een taaldoel in lesformulieren: het zorgt ervoor dat studenten telkens moeten nadenken over de rol van taal in hun (vak)lessen

Docenten die taalgericht vakonderwijs inzetten, benoemen dus bij het begin van een lessenserie expliciet de (mondelinge of schriftelijke) taaldoelen. Zo kan een docent aardrijkskunde als taaldoel formuleren: 'We gaan leren hoe je in een mondelinge presentatie helder de oorzaken en oplossingen van waterproblematiek in Bangladesh vergelijkt met die in Nederland' (Kroon et al., 2013). Een leraar gaat na welke (taal)kennis leerlingen over dit onderwerp al hebben en zet hen aan tot veel actief taalgebruik in de klasseninteractie. Met gerichte opdrachten lokt hij het gebruik uit van vaktaalwoorden als *watertekort* en *irrigatie* in redeneringen, waarbij *oorzaken* en *oplossingen* worden geformuleerd. De docent geeft natuurlijk passende taalsteun om dat steeds preciezer te leren doen, door bijvoorbeeld een stappenplan of spreekkader voor de presentatie te verstrekken. Maar zulke vaktaaldidactische instrumenten moeten docenten wel kennen en gericht kunnen inzetten.

Veel scholen zetten tegenwoordig professionalisering in om de didactiek van taalgericht vakonderwijs onder alle docenten te verspreiden. Er zijn daarvoor leermiddelen beschikbaar, zoals voorbeelden van taalgerichte lessen in verschillende vakken op papier en video (zie <vllt.nl/tvo-vb>), er is een *Handboek Taalgericht Vakonderwijs* (Hajer & Meestringa, 2020), dat er de achtergronden bij levert, en er zijn kijkwijzers die bij observaties kunnen worden ingezet (zie <vllt.nl/tvo-kijk>). Ook liet het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek een themapagina ontwikkelen over taalgericht vakonderwijs: <vllt.nl/tvo-nro> (Bruijne et al., 2023).

Maar leggen de lerarenopleidingen wel voldoende basis bij aankomend docenten? Taalgericht vakonderwijs is opgenomen in hun kennisbases. Het is dus geen keuze, maar er ligt een expliciete taak voor alle lerarenopleidingen om taalgericht vakonderwijs een plek te geven in het curriculum. In hoeverre leren studenten in de lerarenopleidingen tegenwoordig die didactiek begrijpen en hanteren? Om een beeld te krijgen van de manier waarop taalgerichte vakdidactiek in curricula van lerarenopleidingen in Nederland is opgenomen werd een verkennend onderzoek uitgevoerd vanuit het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht en het Platform Taalgericht Vakonderwijs (Kuiper, 2021). De vraag die centraal stond in het onderzoek luidde: *In hoeverre is taalgericht vakonderwijs ingebed in de lerarenopleidingen in Nederland?*

In gesprek met experts

Voor het onderzoek interviewde de eerste auteur van dit artikel vijftien experts van dertien eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen en pabo's. Dit zijn sleutelpersonen binnen opleidingen die al enkele jaren gericht werken aan de invoering van taalgericht vakonderwijs in verschillende vakopleidingen. Vaak gaat het om opleiders Nederlands (als tweede taal), maar het kunnen ook andere vakopleiders van bijvoorbeeld de sectie wiskunde of natuur- en scheikunde zijn, of onderwijskundigen. Drie onderwerpen stonden centraal: het belang en de urgentie van taalgericht vakonderwijs, de huidige en gewenste situatie qua inbedding, en belemmerende en bevorderende factoren hierbij.

Er ligt een expliciete taak voor alle lerarenopleidingen om taalgericht vakonderwijs een plek te geven in het curriculum

De rol van taal bij het leren, en daarmee het belang van taalgericht vakonderwijs, is voor alle geïnterviewde experts evident. Zij wijzen daarbij onder andere op de verbinding tussen taal en denken in de vakken:

Ik vind het voor aankomend leraren heel belangrijk dat ze de relatie tussen taal en denken zien, en dat ze zien hoe hun vak gebruikmaakt van taal.

Ook het belang van taal in relatie tot het werkveld en het functioneren in de maatschappij werd aangehaald. Verder komt de expertise van lerarenopleiders zelf naar voren: het is belangrijk om zelf het goede voorbeeld te geven en taalgericht vakonderwijs actief te beoefenen, bij wijze van 'modeling'. Daarbij valt het de geïnterviewden op dat taalgericht vakonderwijs soms impliciet in de vakken wordt toegepast; door dit te expliciteren kan het leereffect voor studenten worden vergroot. Ook de

kracht van het gesprek hierover voeren met collega's wordt benoemd. Een mooi voorbeeld van aandacht voor taal in het curriculum is het opnemen van een taaldoel in lesformulieren: het zorgt ervoor dat studenten telkens moeten nadenken over de rol van taal in hun (vak)lessen, en dat opleiders hier dus ook structureel aandacht voor hebben.

Inbedding in curricula

Taalgericht leren lesgeven is van belang en urgent, zeggen geïnterviewden. Tegelijk stellen zij dat de aandacht voor taal over de hele linie nog onvoldoende is. In de opleidingscurricula kent taalgericht vakonderwijs vooralsnog geen vanzelfsprekende, structurele verankering. De opleidingen zoeken door de jaren heen naar een goede plek voor het thema: Past het in eerstejaarscursussen, of in verdieping in het derde of vierde jaar? Hoe kan het terugkomen in de stagepraktijk? En is het een thema dat in generieke onderwijskundige modules past of juist in vakdidactische? En hoe passen we het in naast alle andere thema's?

Doordat taalgericht vakonderwijs in de generieke kennisbasis zit, is het maar een flintertje van de enorme lijst aan onderwerpen die langskomt. Wat leert de aanstaande docent dan precies? (...) Door die generieke inbedding ben je dus afhankelijk van de individuele docent in hoeverre taalgericht vakonderwijs echt aan bod komt, en als dat het geval is, wil dat niet zeggen dat de student dat herkent, én dat hij dat ook nog zelf toepast op zijn school. Daar zit dus ook een transferprobleem.

Het citaat hierboven geeft aan dat er op meer plekken en niveaus in het curriculum aandacht nodig is om een student echt toe te rusten voor het ontwerpen en realiseren van taalgerichte vaklessen. Verder lijkt het goed om een realistisch leerdoel omtrent taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen te formuleren.

Als je bereikt dat een student van bijvoorbeeld biologie hier de poort verlaat met een besef van 'als ik onderwijs geef moet ik ook aandacht besteden aan de taal van biologie', dan heb je al veel

bereikt.

Kortom, natuurlijk moeten leraren in opleiding kennis maken met taalgerichte vakdidactiek, zeggen de bevraagden. Ook al omdat de generieke kennisbasis van de opleidingen dat expliciet aangeeft. Maar wat er bereikt kan worden is een begin van competentieontwikkeling. Je levert aanvankelijk wellicht *taalbewuste* vakdocenten af, die nog verder in de onderwijspraktijk moeten leren hoe ze echt *taalgericht* kunnen werken. Dat leren in de praktijk vraagt dus ook om een stimulerende omgeving.

Verder wordt duidelijk dat de opname van het thema taal en leren in landelijke beleidsdocumenten voor de lerarenopleidingen de implementatie in het opleidingscurriculum onvoldoende afdwingt. 'Taalgericht vakonderwijs moet *moeten*, anders gebeurt het niet', aldus een van de geïnterviewden. De mate en wijze van inbedding zijn nu sterk afhankelijk van de expertise van individuen en de tijd en prioriteit die hun opleiding eraan toekent. Door de jaren heen fluctueert de positionering van taalgericht vakonderwijs in de verschillende vakken en vakgroepen hierdoor, en daarmee ook het eigenaarschap. De expertise zou daarom niet bij individuele experts moeten liggen, maar breder gedeeld moeten worden.

Visieontwikkeling en professionalisering nodig

Al met al kunnen we concluderen dat het belang van taalgericht vakonderwijs weliswaar wordt erkend, maar dat van een stevige verankering in het huidige curriculum van de meeste lerarenopleidingen nog geen sprake is. Op basis van de uitkomsten is duidelijk dat investering nodig is in visie- en curriculumontwikkeling alsook professionalisering in vakgroepen en opleidingsinstituten. Ook recente proefschriften op het gebied van de inbedding van taalgerichte didactiek in het onderwijs (Dijk, 2018; Kuiper, 2018; Swart, 2018) wijzen op het belang van visieontwikkeling en professionalisering. Opleiders, docenten en leraren hebben kennis en handvatten nodig om met elkaar werk te kunnen maken van taalontwikkeling in het onderwijs – om te weten hoe taal in de vakken 'werkt', hoe je studenten en leerlingen daarin mee kunt nemen, en hoe je taalontwikkeling kunt bevorderen in je lessen.

Voor taaldocenten is het wellicht vanzelfsprekend, maar vakdocenten (in opleiding) zullen taal in hun vak

vooral als een functionele vaardigheid moeten leren zien. Je doet iets met taal en denken bij geschiedenis of wiskunde. Die visie sluit aan op de nieuwe kerndoelen rondom taal in het voortgezet onderwijs (Prenger & Pleumeekers, 2023). Daarnaast is een visie op de rol van taal bij het leren nodig: taal als middel om in interactie met anderen tot leren te komen. Op basis van deze uitgangspunten kun je werken aan taalgerichte vakdidactiek die meer omvat dan losse taalactiviteiten of aandacht voor woordenschat (Hajer, 2022).

Wie moet dit nu in gang gaan zetten? Het onderzoek stelt dat kaderontwikkeling van opleiders nodig is. Wat versta je gezamenlijk in je opleiding onder taalgericht vakonderwijs en taalbeleid, gespecificeerd naar jouw vak? En hoe wordt die visie vertaald naar de verschillende lagen van de lerarenopleiding (taalvaardigheid student, taaldidactiek student, taaldidactiek opleider en curriculum)? Wat zou elke opleider hiervan moeten weten en hoe kan professionalisering op dit terrein georganiseerd worden (met behulp van interne of externe expertise)?

Kansen voor de toekomst

Deze beschrijving van de stand van zaken resulteert in een oproep aan lerarenopleiders om gericht aan versterking te werken. Alle opleidingen staan daarbij voor de vraag welke leerinhouden en vaardigheden er passen in de leerjaren van verschillende vakken. Het kan de ontwikkeling versnellen wanneer opleiders voorbeelden uitwisselen en die kritisch bespreken. In het uitgebreide onderzoeksrapport waarop dit artikel is gebaseerd (Kuiper, 2021) lees je daarover als belangrijkste aanbevelingen:

1. Maak van taalgericht vakonderwijs geen apart beleidsthema, maar koppel het aan andere belangrijke (beleids)thema's (binnen de instellingen) zoals (digitale) geletterdheid, inclusie en kansengelijkheid. Dat bevordert structurele inbedding van het thema op (lokale en landelijke) beleidsagenda's en in de opleidingen.
2. Zet kennisontwikkeling over het opleiden en professionaliseren van leraren in taalgerichte vakdidactiek duidelijk op landelijke onderzoeksagenda's. Gezamenlijke onderzoeksprojecten kunnen bijvoorbeeld goed practices in beeld brengen van het ontwikkelen van (vak)taalgerichte opleidingscurricula en professionalisering.
3. Zorg landelijk voor meer strategische agendering van taalgericht vakonderwijs, voor verbinding en daarmee kennisdeling en professionalisering van leraren (in opleiding). Experts op het gebied van taalgericht vakonderwijs uit opleidingen, expertisecentra en stagescholen kunnen veel aan elkaar hebben. ■

Cindy Kuiper is zelfstandig onderzoeker/adviseur vanuit Taalimpact en als senior onderzoeker verbonden aan het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs van de Hogeschool Utrecht. Maaike Hajer is emeritus lector Meertaligheid en Onderwijs en was tot voor kort voorzitter van het Platform Taalgericht Vakonderwijs.

Het onderzoeksrapport *Taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen: De huidige situatie in kaart gebracht* van Cindy Kuiper (2021) is te downloaden via <vlt.nl/tvo>. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Cindy Kuiper via <cindy.kuiper@hu.nl>.

LITERATUUR

- Bruijne, M. de, Hajer, M., Meelis, I. van, & Middelweerd, A. (2023). *Hoe geef je vorm aan effectief taalgericht vakonderwijs?* Onderwijskennis. <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/hoe-geef-je-vorm-aan-effectief-taalgericht-vakonderwijs>
- Dijk, G. van. (2018). *Het opleiden van taalbewuste docenten natuurkunde, scheikunde en techniek: Een ontwerpgericht onderzoek* [Proefschrift, Universiteit Utrecht]. Utrecht University Repository. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/364520>
- Hajer, M. (2022, 10 juni). *Ploegen, zaaien, oogsten: Aan het werk op de akkers van de meertalige samenleving* [Afscheidslezing]. Lectoraat Meertaligheid en Onderwijs, Utrecht.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (4e ed.). Coutinho.
- Inspectie van het Onderwijs. (2023). *De staat van het onderwijs 2023*.
- Kroon, H., Scharren, R., Hajer, M., & Vos, B. de. (2013). *Werken aan vaktaal bij de groene vakken*. SLO. <https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/lesvoorbeelden-materialen/werken-vaktaal/>
- Kuiper, C. (2018). *Promoting tertiary students' writing: A subject-specific genre-based approach* [Proefschrift, Katholieke Universiteit Leuven]. Lirias. <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/622216>
- Kuiper, C. (2021). *Taalgericht vakonderwijs in de lerarenopleidingen: De huidige situatie in kaart gebracht*. Lectoraat Meertaligheid en Onderwijs (Hogeschool Utrecht).
- Meelissen, M., Maassen, N., Gubbels, J., Langen, A. van, Valk, J., Dood, C., Derks, I., Zandt, M. in 't, & Wolbers, M. (2023). *Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht*. Universiteit Twente.
- Prenger, J., & Pleumeekers, J. (2023). *Conceptkerndoelen Nederlands*. SLO.
- Swart, F. (2018). *Teacher educators' perceptions of language in learning and teaching: Interconnecting language-oriented teaching and professional development* [Proefschrift, Universiteit Utrecht]. Utrecht University Repository. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/364050>

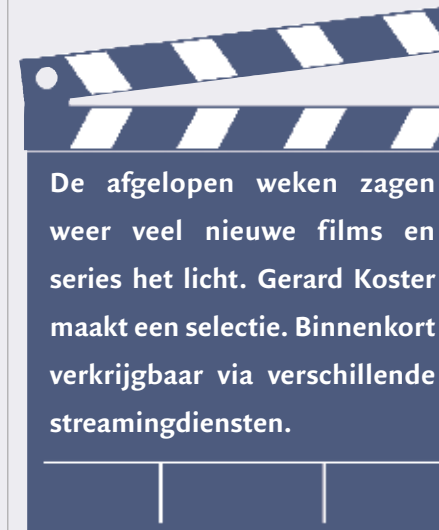
TAALGERICHT DE VAKKEN IN!

Een aantal lerarenopleiders, begeleiders en taalcoördinatoren op scholen vindt elkaar nu al via activiteiten van het Platform Taalgericht Vakonderwijs. Om meer mensen te betrekken organiseert het Platform op 8 november 2024 een werkconferentie 'Taalgericht de vakken in!'.

Deze werkconferentie biedt actuele kennis en inzichten over taalgericht vakonderwijs middels lezingen, workshops en inspirerende praktijkvoorbeelden.

Meer informatie volgt op <vlt.nl/platformtvo>.

films en series

Poor Things

Bij de Oscaruitreikingen dit jaar won *Poor Things* maar liefst vier Oscars, waaronder die voor beste actrice (Emma Stone). Stone speelt in deze film een jonge vrouw in victoriaans Londen die weer tot leven is gewekt door een onorthodoxe wetenschapper. Hij implanteerde de hersenen van haar ongeboren baby in het volwassen lichaam van de vrouw, die zelfmoord had gepleegd; tijdens de film zien we de vrouw zich ontwikkelen van kind naar volwassene. Max McCandles is een assistent van de wetenschapper en wordt verliefd op de jonge vrouw. Hij vraagt haar ten huwelijk en ze stemt toe, maar daarna, als ze zich ontwikkelt en steeds nieuwsgieriger wordt naar de wereld en haar eigen seksualiteit, gaat ze met een advocaat op reis. Bevrijd van de vooroordelen van haar tijd ontdekt ze haar passie voor sociale rechtvaardigheid als ze als prostituee gaat werken in Parijs. *Poor Things* is een prachtige film met fraaie, gestileerde beelden en heeft overeenkomsten met boeken als *Klara and the Sun* en *Machines Like Us*. Zorg ervoor dat je deze film hebt gezien en, als het even kan, laat ook je leerlingen meekijken.

How to Have Sex

How to Have Sex

School is voorbij voor drie vriendinnen die, in afwachting van hun examenresultaten, op reis gaan naar Kreta, waar ze de beste vakantie ooit willen hebben. Tara is als enige nog maagd en is vastbesloten om tijdens deze vakantie voor het eerst seks te hebben. Maar eenmaal op Kreta aangekomen wordt ze toch enigszins overweldigd door de dingen die op haar afkomen. Terwijl Em al is toegelaten tot de universiteit, wachten Tara en Skye in angst en vrees op de resultaten. Snel leren ze een aantal Engelse jongeren kennen en storten ze zich in de geneugten van het uitgaansleven. Beelden van uitbundige (en uiterst ordinaire) scènes worden afgewisseld door gesprekken tussen de meisjes, waarbij duidelijk wordt dat zij nog moeite hebben met hun seksuele ontwikkeling. Als Tara uiteindelijk ontmaagd wordt, is het duidelijk dat dit voor haar niet de gebeurtenis is waar ze op had gehoopt. *How to Have Sex* is geen verheerlijking van dit soort vakanties en stelt vragen over wederzijdse instemming. Bovendien laat het leerlingen nadenken over hun seksuele gedrag. Zeker een aanrader voor in de klas – wel alleen bovenbouw.

Rapito

Regisseur Marco Bellocchio duikt graag in de Italiaanse geschiedenis en *Rapito* is daar geen uitzondering op. In deze film vertelt hij het waargebeurde verhaal van Edgardo Mortara, een Joods jongetje dat werd weggehaald bij zijn ouders en katholiek werd opgevoed door de pauselijke autoriteiten. Het verhaal begint in 1852, toen Bologna nog werd bestuurd door de pauselijke staat. Een dienstmeisje heeft Edgardo laten dopen toen hij ziek was, en daardoor is hij volgens de wet christen. Zijn ouders blijven onverminderd strijden om hun zoon terug te krijgen, terwijl Edgardo volledig geheersenspoeld wordt. Hij krijgt in het begin te horen dat hij terug mag naar zijn ouders als hij goed meewerkt en lief is. Afwisselend zien we de rituelen en symbolen die het leven bepalen in beide geloven. Bovendien schetst Bellocchio een duivels portret van Pius IX, een paus-koning met ongebreidelde machtswellust. Terwijl heel Europa zich bezighoudt met de zaak van Edgardo, weigert Pius IX hem te laten gaan. Langzaam wordt Edgardo helemaal doordrenkt van het katholicisme, wat leidt tot een huiveringwekkend einde van de film. Een heel mooie film, absolute aanrader voor docenten en leerlingen.